

LA LEXICOGRAFIA CATALANA MODERNA A LES ILLES BALEARS

Es pot dir que la lexicografia catalana moderna comença a les Illes Balears amb l'aparició del primer fascicle del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, d'Antoni Ma. Alcover i Francesc de Borja Moll, l'any 1926, amb el qual tenim la primera obra feta amb rigor científic i un plantejament tècnic lexicogràfic adequat. Abans, durant aquest segle, s'havien publicat uns quants vocabularis d'interès dialectològic (els podeu veure referits a *Lexicografia Catalana (I)*), un vocabulari destinat als turistes que volguessen visitar Eivissa (1) i alguns *vocabularis* fets amb la finalitat de facilitar l'aprenentatge del castellà.(2)

En el present treball no tractaré ni del DCVB ni de cap d'aquests vocabularis. Del primer, ben conegut, en parlen extensament Colon-Soberanes (1986: 211-216); als altres, no m'hi referiré perquè no són pròpiament "lexicografia catalana": el seu objecte no és servir un públic ample usuari actiu o passiu de la llengua catalana, sinó proporcionar unes dades a uns especialistes en dialectologia, o satisfer la curiositat d'uns viatgers descobridors d'un parlar "singular", o donar uns mitjans a uns escolars *necessitats* d'aprendre la *lengua nacional* per a sortir del seu analfabetisme.

Les obres descrites i analitzades seran, doncs, aparegudes a les Balears amb posterioritat a l'acabament del DCVB (1962) i ja plenament inserides dins el moviment de recuperació lingüística empès els darrers vint anys (3). Sobretot, si bé no estrictament de manera exclusiva, l'anàlisi es referirà al reflex que s'hi pugui apreciar de la particularitat dialectal balear en relació a la normativa vigent; és a dir, fins a quin punt aquestes obres mostren una voluntat de reivindicació de les variants i paraules insulars acceptades tàcitament o explícitament pel marc normatiu. Qüestions relacionades amb altres aspectes de la realització lexicogràfica i la seva metodologia ja són tractades per altres especialistes en aquest mateix número de "CAPLLETRA".

Presentaré les obres classificades segons els criteris exposats per Haensch (1982).

1. Obres de caràcter lingüístic.

1.1. Del discurs individual.

M. COLOM MATEU, *Glossari General Lul·lià*. Palma, Moll, 1982/1985.

Després del *Diccionari Català-Valencià-Balear* és l'obra més ambiciosa de la lexicografia balear. Ofereix, ordenat i documentat, el lèxic català de Ramon Llull o dels seus copistes antics, incloent el d'escrits adulterats o de dubtosa paternitat lul·liana. La presentació del material, amb totes les accepcions ben definides, exemplificades i degudament diferenciades, i amb l'ètim corresponent, en fa una eina indispensable per al coneixement de la llengua de Llull, i utilíssima en l'estudi i la documentació primerenca de moltíssimes de formes i paraules de la llengua general.

1.2. Del discurs col·lectiu

1.2.1. De caràcter general.

1.2.1.1. Monolingües.

1.2.1.1.1. Onomasiològiques

A. LLULL MARTI: *Vocabularis temàtics per a correcció de barbarismes i enriquiment del lèxic personal.* Ajuntament de Manacor, 1979.

Selecció d'uns 12.000 mots repartits en cinquanta vocabularis temàtics, els quals estan agrupats en dotze "temes bàsics" (*I. L'UNIVERS. ELS ASTRES, LA TERRA, GEOGRAFIA. II. LA VIDA. LES PLANTES, ELS ANIMALS.*, etc.). L'obra té una intenció normativa i correctiva, i per això incorpora molts de tecnicismes i termes científics que l'autor considera poc coneguts pels parlants (sobretot els de 1979!). Com que no fa definicions, per a facilitar la feina de correcció al lector, sempre que una paraula catalana pot ser-li dubtosa o poc coneguda s'hi assenyala devora, en negreta i entre parèntesis, la paraula castellana corresponent, amb la suposició que aquesta és ben entesa. Per exemple: "*fong (hongo), líquen, floridura (moho); molsa (musgo), herba, arbust, arbre*" (§ 8.1.).

Bon coneixedor del seu propi dialecte, al costat de les formes més generals l'autor inclou en aquests *Vocabularis* les variants i paraules mallorquines ("*NUVOL o nigul*", "*CALABRUIX, pedregada o calamarsa*", "*terebint o (mall.) «arbre del pi»*"), encara que de vegades només n'hi ha una, la forana (*murtlera*, § 9.2.) o l'autòctona (*camamil·la*, § 9.3.). Fins i tot a vegades hi posa aquelles que són considerades vulgars no normatives (com "*gatosa (mall. vg. "gatova")*"), amb la intenció de promoure la recuperació del parlar més col·loquial, ja greument amenaçat a la darrera dels 70.

L'obra, que inclou també noms geogràfics i gentilicis, no duu cap tipus d'informació gramatical sobre els mots ni d'explicació contextual o semàntica, excepte en molt comptades ocasions, ni identifica tampoc les espècies animals o vegetals amb el nom científic. A pesar de la seva senzillesa, però, és una obreta útil per a ajudar aquelles persones amb dèficit de vocabulari a recuperar moltes denominacions oblidades o arraconades. En aquest sentit, segurament seria molt més eficaç si els vocabularis fossen acompanyats d'il·lustracions que ajudassen a captar molt més clarament el significat d'algunes de les paraules aplegades.

1.2.1.1.2. Semasiològiques

J. CORBERA POU: *Vocabulari de barbarismes del català de Mallorca.* Palma, Promotora Mallorquina de Mitjans de Comunicació, 1983 (2a. 1984).

J. CORBERA POU: *Nou vocabulari de barbarismes del català de Mallorca.* Palma, El Tall, 1993.(4)

Té per finalitat ajudar el lector a reconèixer aquelles faltes de llengua, principalment de vocabulari, imputables a la interferència d'un altre idioma especialment el castellà, fornint-li a la

vegada la solució autòctona mallorquina correcta. Va sorgir de la necessitat de dotar el públic interessat en la correcció lingüística d'una obra que partís dels errors més comuns en mallorquí i que tengués presents les solucions genuïnes autòctones, sent les obres d'aquest tipus existents prèviament referides únicament al català central. La primera versió té una presentació més senzilla: una primera part de vocabulari general, on es mesclen tots els barbarismes de qualsevol origen; una segona part d'explicacions i comentaris sobre algunes de les faltes denunciades a la primera; una tercera, més breu, que crida l'atenció sobre determinats fets d'evolució de la llengua deguts sense dubte a la influència forastera; i una quarta sobre els excessos injustificats en la correcció en què sovint, amb la idea de fugir del castellà considerat malèfic, cau el parlant. Al final hi ha una bibliografia de lèxics especialitzats perquè els interessats puguin completar pel seu compte les seves mancances terminològiques. La segona versió fa un plantejament més didàctic del contingut: reparteix el lèxic general (al qual hi ha algunes supressions no justificades enlloc i algunes addicions) en diversos apartats, segons l'origen del barbarisme: "Barbarismes directes", "Mots mallorquins alterats formalment o semànticament" i "Calcs diversos del castellà"; afegeix alguns capítols a la segona part, i refà parcialment la segona i la tercera. La bibliografia del final hi ha desaparegut, havent-hi ja tants de títols publicats i popularitzats arreu, sobretot gràcies al TERMCAT. El *(Nou) Vocabulari* és una obra agosarada en la reivindicació que fa de les formes autòctones mallorquines, moltes d'elles absents del "Diccionari Normatiu" i bastants d'altres quasi desconegudes per les darreres generacions.

1.2.1.2. Bilingües.

F. de B. MOLL: *Vocabulari Mallorquí-Castellà amb inclusió de les paraules típiques de Menorca i Eivissa*. Palma, Moll, 1965.

Vet ací, amb paraules de l'autor, el seu propòsit en fer el llibre:

No pretenem registrar "tots" els mots usats en el llenguatge de les Balears, sinó els més importants i aquells dels quals més interessa conèixer l'equivalència castellana. (p. VII)

És indubtable que molt sovint aquest Vocabulari, en lloc de servir per a aprendre l'equivalència castellana dels mots mallorquins, haurà de servir per a aprendre, a base del castellà, la manera d'escriure el vocable mallorquí corresponent: exercirà, doncs, també les funcions d'un diccionari ortogràfic, que per a molts de baleàrics és un article de primera necessitat. (p. XI)

L'obra, per a complir aquest propòsit, es centra sobretot en el lèxic propi de les Illes:

el material lingüístic que hi figura alfabetitzat és, fonamentalment, el que s'usa en el llenguatge parlat com a vernacle a l'illa de Mallorca... cada vocable va seguit de l'equivalència castellana. Però com que el llenguatge de Mallorca és, en més del 90 per cent, idèntic al de Menorca i Eivissa, crec que interessa incloure en el registre present els pocs centenars de paraules típiques d'aquestes dues illes... (ibídem)

he distribuït la matèria del Vocabulari en aquesta forma:

A) Una sèrie general de paraules que formen el lèxic que podríem anomenar "bàsic" del llenguatge de les Balears".

B) Intercalades entre les d'aquella sèrie general, les paraules que no s'usen normalment en el llenguatge viu de les Illes, però que són o han estat usades pels escriptors baleàrics pel fet de pertànyer al llenguatge literari general.

La sèrie A... conté dues classes de vocables: els "hereditaris" o populars..., i els "adoptats" o cultismes i neologismes de ciències, arts, tècnica i esports...

Dins aquesta sèrie A, faig una distinció que crec interessant: indic amb signes especials aquells mots o significats que són típics de Menorca o d'Eivissa en relació a Mallorca ... (p. IX)

... Per distingir bé aquests mots [els de la sèrie B] no usuals en el llenguatge parlat de les Balears, van impresos en una vertical diferent de la de la sèrie general, entrats prop d'un centímetre cap a la dreta de l'extrem esquerre de la columna. (p. X)

A la macroestructura hi trobam moltes variants considerades no normatives (*corema*, *coremer*, *paupar*, *roada*, *roegó*, *soiar*...), amb la indicació "V." ["vegeu"] que remet a la forma correcta.

En conjunt, és un *vocabulari* molt simple (qualque equivalència és, per massa simple, errada: *COLLBLAU pato*), sense gaires indicacions gramaticals: només, si és "verb reflexiu". Tampoc no explica, generalment, les diferències entre les diverses traduccions possibles, corresponents a altres tantes accepcions.

Des del punt de vista que més ens interessa, però, sí que reflecteix plenament, com es dedueix de les citacions anteriors, la particularitat lèxica balear.

F. de B. MOLL: *Diccionari català-castellà. Diccionari castellà-català*. Palma, Moll, 1978.

Ens centrarem en l'edició conjunta d'aquests dos diccionaris que el 1977 havien estat publicats per separat. De fet, no hi ha diferències entre la primera versió i la segona, si no és en la introducció ("instruccions" i "criteris"): a la primera part (*català-castellà*) és la mateixa que primerament havia sortit al volum solt *castellà-català*, paraula per paraula, amb els mínims retocs indispensables per a adaptar-la al plantejament invers i l'edició conjunta. A la segona part (*castellà-català*), la introducció és una adaptació-traducció de la primera, repetint les mateixes idees i explicacions, però canviant els exemples.

Vegem, novament amb les seves pròpies paraules, quin és el propòsit de l'autor amb aquests diccionaris:

Dins les evidents limitacions d'espai pròpies d'un llibre manual, volem oferir a tota la gent de parla catalana tots aquests elements d'informació:

- a) *Un aplec aproximat de 60.000 vocables amb llurs equivalències en l'altre idioma.*
- b) *Una idea clara dels diversos significats dels mots que en tenen més d'un, amb la corresponent distinció semàntica en l'altra llengua.*
- c) *Una quantitat considerable de sinònims dintre de cada accepció dels mots, de manera que hi figurin representats els respectius vocables de cada contrada dels Països Catalans. (p. VIII)*

Tècnicament, la presentació del diccionari és bona. (Vegeu-ho als paràgrafs **Disposició dels articles**, **Estructura dels articles** i **Indicació dels significats**.)

A les pàgines XII-XIII justifica els criteris de selecció pels quals admet molts de "dialectalismes" ("*mots o variants de mot que en el llenguatge parlat s'usen en una porció relativament petita del territori on es parla un idioma*"). Els criteris són teòricament i en general ben raonats i acceptables, però ens semblen inadequats en casos com els de *roella* i *roada* (a la primera part recull *roella* com a forma secundària de *rosella*, però aquella no surt a la segona part com a traducció del castellà *amapola*; en canvi, *roada* surt a totes dues parts), o *acuar*, tengudes sempre per "vulgars". Formes com *homo*, *noltros*, *revull* (per *reüll* < *rull*, adjectiu), que trobam als articles corresponents, tradicionalment rebutjades per la llengua literària balear, no són justificades enlloc. Com tampoc no ho és, com a traducció possible de la frase castellana "*¡chúpate ésta!*", l'expressió "*esclafa-la an [sic] aquesta!*". En el seu desig de donar sinònims dialectals, l'autor sovint no té en compte, a més, diferències de registre o cronològiques. Així, com a equivalents del castellà *achicar* (en el sentit d'"humiliar"), posa els verbs catalans "*acovardir*, *acollonir*"; o, encara més desconcertant, tradueix "*prepucio*" per "*prepuci*, *cap de fava* [!, i és inexacte!], *capulla*". I, per altra banda, a l'article *lepra* trobam els equivalents catalans "*lepra*, *llebrosia*, *mesellia*", mot, aquest darrer, absolutament desusat avui en dia. Normalment, els sinònims hi són sense indicacions de pertinença dialectal; en el cas de l'entrada *guisante*, però, s'hi especifica: "*pèsol* (en Catalunya y Mallorca), *fesol* (en Menorca), *estiregassó*, *xítxero* (en Mallorca)". I ens quedam amb les ganes de saber com ho diuen a València, les Pitiüses i l'Alguer... En un darrer exemple de la confusió metodològica d'aquesta obra, vegem que tradueix el castellà *buenas noches* pel català "*bona nit*, *bon vespre*", sense cap aclariment sobre l'ús diferenciat que s'ha de fer de les dues fórmules.

A les pàgines XIII-XVI explica els criteris que justifiquen l'admissió d'algunes formes generalment considerades fins aleshores "barbarismes" i, per tant, absents del diccionari Fabra i de la majoria dels altres diccionaris. Entre les formes que admet amb arguments més o manco ben fonamentats, hi ha *enxufar* i *enxufament*, *entregar*, *triumf* i *triumfar*, *servici*, *sèptim*, *dècim*, *vigèsim* (ordinals)... En canvi, no admet *petroler*, que hauria de ser *petrolier*. (5)

F. de B. MOLL, N. MOLL MARQUES, *Diccionari escolar català-castellà, castellà-català*. Palma, 1984.

És una versió reduïda de l'anterior. La reducció afecta tant la macroestructura com la microestructura, que ha estat simplificada a molts d'articles, llevant-ne sinònims, especificacions,

explicacions i algunes accepcions (v. p. ex. l'article *pardal*). Té la mateixa pretensió de ser útil als usuaris de tots els Països Catalans, per la qual cosa incorpora, dins les limitacions que s'ha marcat, mots de tots els dialectes.

Manté els errors i les propostes discutibles de l'origen, i fins els augmenta: hi trobam *home*, *homo* com a equivalents del castellà *hombre*, així com *rosada* i *roada* pel castellà *rocío*. Però mentre *homo* té entrada també a la part català-castellà, *roada* n'és absent.

1.2.2. De caràcter parcial.

1.2.2.1. Vocabularis dialectals

P. MELIS PONS, *La llengua de Menorca. Recull de paraules menorquines (I)*. Ciutadella, Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1988.

P. MELIS PONS, *La llengua de Menorca. Recull de paraules menorquines (II)*. Ciutadella, Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1990

P. MELIS PONS, *La llengua de Menorca. Recull de paraules menorquines (III)*. Ciutadella, Col·lectiu Folklòric de Ciutadella, 1992.

Després d'una introducció històrica a la llengua de Menorca, l'autor estudia una sèrie de paraules típiques de l'illa o que hi tenen un sentit particular: n'explica el significat, l'origen, la vitalitat... Els mots són presentats per orde alfabètic, i amb els tres volums apareguts fins ara arriba a la lletra "J". No hi ha distinció d'allò que són paraules absolutament autòctones (com *abadeu*, *abotinar-se*, *aderg*, *afitó*, *allambrinat...*), de les que ho són només semànticament (*agatinyar*, *amarinar*, *bacó*, *banyadura...*), o de les que són simples variants formals (*àbit* 'api', *abulló* 'albelló', *beerols* 'abellerols', *cobròmbol* 'cogombre', *dixar* 'deixar'...). En alguns casos, la paraula o la variant no és típica únicament de Menorca, i la inclusió hi és justificada per raons diverses (*abatzer*, *agró*, *andoiar...*). En general, l'autor segueix els estudis de F. de B. Moll i J. Coromines per a explicar els mots (i, per als anglicismes, també els de V. Ortells i X. Campos), acceptant-ne a voltes també els errors (per exemple, en relacionar *bòrn* 'medusa' amb "borm" 'malaltia del bestiar' i fer-los derivar tots dos del llatí MORBU; *bòrn* ve del grec BROMOS 'pudor' [Corbera: 1993, 523]); però també adesiara aporta la seva pròpia interpretació i etimologia, quasi sempre ben raonada (per exemple, *abarbatar*). En conjunt, és una aportació de síntesi ben útil per a conèixer la singularitat lèxica del dialecte menorquí, que hauríem de veure conclosa ben aviat.

M. PESCE VICH, *Paraules de les Pitiüses quasi oblidades*. Eivissa, 1986.

Fulletó de 27 pàgines, de mida quartilla, amb un vocabulari d'equivalències "eivissenc-castellà" i un altre de "castellà-eivissenc", sense cap indicació gramatical ni explicacions. L'autor pretén fer un aplec de mots i expressions típics dels parlars eivissenc i formenterer que actualment són poc usats o quasi desconeguts. Sorpren que els dos vocabularis no són

equivalents, sinó que paraules que trobam a un no són a l'altre, i viceversa. La grafia catalana no s'atén sempre a la normativa, com no s'hi atén tampoc globalment la curta "Introducció". Tot plegat, fa la impressió d'un recull "folkloric", més que no d'una obreta amb voluntat reivindicativa.

E. RIBAS I MARI: *Aportació Pitiüsa al DCVB*. Eivissa, I.E.E., 1991.

Una interessantíssima i utilíssima ampliació del DCVB (més de tres mil sis-centes entrades) a càrrec d'un eivissenc molt bon coneixedor del seu dialecte. L'arregla es basa en un bon nombre de documents escrits i informacions directes d'un grapat de persones d'Eivissa i Formentera.

La presentació del material es fa seguint el model del DCVB, el qual convé consultar per a comprendre bé el valor de la forma aportada. Moltes d'aquestes són simples variants de mots ja recollits, altres són ampliacions semàntiques pròpies de les Pitiüses i altres, potser en nombre menor, són paraules del tot noves absents del recull d'Alcover-Moll. Un únic retret s'hi pot fer, potser, a aquesta important *Aportació*: la inclusió sobrerera de castellanismes documentats antigament, dels quals no en dóna constància actual (per exemple, *alvedrio*, *bailia*, *cautiveri*, *cavalgadura*, *cerda*, *consuelo*...). Tenen interès per a la història del lèxic, però no es poden considerar "formes pitiüses", sent purament ocasionals. També es podria haver prescindit de grafies simplement "errònies", com *absota* per "absolta", de valor poc més que anecdòtic.

1.2.2.2. Vocabularis terminològics

M. FULLANA, *Diccionari de l'art i dels oficis de la construcció*. Palma, Moll, 1974.

Obra mestra de la lexicografia especialitzada. El seu autor (aparellador de professió) coneix perfectament l'ofici de la construcció i coneix també amb profunditat la llengua. El *Diccionari* es basa sobretot en la terminologia mallorquina, acollint les variants formals pròpies de l'illa, si bé amb una certa hesitació (així, per exemple, *DEPòSIT* o *DIPòSIT*, *EMBús* o *EMBós*, *MORRALLó* o *MORRIó*, *MOTLLE* o *MOTLE*, *MOTLLURA* o *MOTLURA*; però *EMMOTLLAR*, *EMMOTLLAT*), però contenint igualment nombrosos noms propis dels altres dialectes. Els articles són molt complets, amb la definició ben clara del terme i la traducció castellana, en totes les accepcions en què s'usa. Allò que en fa una obra utilíssima és, però, molt especialment la gran quantitat d'il·lustracions que acompanyen les definicions, d'una qualitat i claredat excepcional. L'addició d'un "Glossari ideològic" i d'un "Glossari castellà-català" acaben de donar a l'obra el seu valor extraordinari. Amb el DCVB i el *Glossari General Lul-lià*, i considerant la diferència essencial entre les tres obres, és una de les realitzacions més importants de la lexicografia balear moderna.

J. SERRA I COLOMAR, *Diccionari de carrer*. Maó, Patronat Municipal de Cultura, s/d.
Lèxic dels establiments alimentaris. Col·lecció Lèxic Núm. 1. Consell Insular de Menorca, 1989.

Lèxic dels esports. Col·lecció Lèxic Núm. 2. Consell Insular de Menorca, 1989 (2a 1992).

Lèxic de l'habitatge. Col·lecció Lèxic Núm. 3 Consell Insular de Menorca, 1990.

Les institucions menorquines són a les Balears les que més han fet per a promoure la llengua catalana. Dins les seves accions s'emmarquen aquests 4 fulletons, de plantejament senzill i contingut reduït. El *Diccionari de Carrer* fa referència "*bàsicament a les coses i accions més elementals que formen part efectiva del carrer: edificis i vies de comunicació sobretot*" (p. 3). Cada entrada, sense cap indicació gramatical, duu la traducció castellana i una definició curta i simple, a vegades reduïda a un sinònim. Al final hi ha un vocabulari de barbarismes, sense definicions. Encara que es basa sobretot en el lèxic propi menorquí, hi trobam també qualche mot estrany a l'illa (com *atzucac*).

Els tres títols de la col·lecció "Lèxic" tenen en comú la seva simplicitat: són llistes de termes catalans agrupats per camps conceptuals ("mesures", "forns de pa i pastisseria", "material esportiu divers", "jardineria", "tipus d'habitatge", "fusteria i mobiliari", etc.). El segon i el tercer duen també l'equivalència castellana, però el primer només la duu en els mots considerats més mals d'entendre (per ex.: *Queviures* (cast. "víveres"), *Codonyat...* (cast. "membrillo"). No hi ha, tampoc, cap indicació gramatical. Tot i sent fets a Menorca, aquests lèxics no proposen purament les formes o els mots menorquins, quan són particulars, sinó que aquests solen anar acompanyats de sinònims considerats més generals: "*ROVELL D'OU; VERMELL D'OU*", "*MELICOTÓ, melicotons; PRÉSSEC/s*", "*TOMBARELLA/es; TOMBESSA/es*", "*TORNESCRIU (*anglicisme) destornillador TORNAVÍS tornavisos destornillador*", "*AMPOLLA... botella BOTELLA... botella BÒTIL... botella*". En alguns casos, però, el lèxic s'oblida inexplicablement de la paraula o forma autòctona i en proposa només una de forana: "*RASPALL/s cepillo*" (en menorquí *ESPALMADOR*), "*ANEC, ànecs* (cast. "pato") (en menorquí *ÀNEDA*). Per altra banda, vacil·len en l'adopció de variants formals pròpies normativament correctes, acceptant-les a voltes sense restriccions (per exemple, *ESPATLA, GUÀTLERA* [al lèxic núm. 1]) i rebutjant-les altres vegades (per exemple, *AMETLLA / AMETLLAT, motllo* [al lèxic núm. 1], *ESPATLLA* [al lèxic núm. 2], *MOTLLE* [al lèxic núm. 3]). La vacil·lació es manifesta també en altres formes: per una part hi trobam *BAGUL* en lloc de l'autòctona i més etimològica *baül*, i per l'altra hi llegim *GARNERA* i *GARNERETA*, variants considerades "vulgars" de les originals i normatives *granera* i *granereta*.

Especejament del Bestiar Boví, Oví i Porcí. Consell Insular de Menorca, 1987.

És un cartell plegat en quatre fulls amb la terminologia de les peces del cos del bestiar boví, oví i porcí amb valor comercial. Mostra per una cara la canal de cada espècie amb les peces que en surten i el seu nom corresponent, mentre que per l'altra cara hi ha un vocabulari català-castellà d'aquests noms. La intenció del "Servei d'Assessorament Lingüístic" del Consell Insular

de Menorca, editant-lo, és la de promoure l'ús del lèxic propi del sector, molt acastellanat, com tota l'activitat comercial. En aquest sentit, si bé vol reflectir, escrivint *coa*, *espatla*, l'especificitat dialectal menorquina, dins el marc de la normativa catalana comuna, introdueix termes no autòctons com *xai*, *palpissos*, *rellom*, etc. Inexplicablement, substitueix la denominació balear de *xulla* per la continental de *cansalada*.

Suplement al "Vocabulari de bars i restaurantsbar" i al "Vocabulari de restaurants".
Fundación Barceló, s/l, s/d.

Es tracta de dos fulls solts, en mida de foli, sense referència d'autor. A un d'ells, per una sola cara, hi ha una llista de "Plats i productes típics de Mallorca que no figuren al «Vocabulari de bars i restaurants-bar», ni al «Vocabulari de restaurants»". A l'altre, per les dues cares, hi ha una llista de "Sinònims i variants emprats a Mallorca d'algunes formes del «Vocabulari de bars i restaurants-bar», i del «Vocabulari de restaurants»". Les llistes són en general encertades, i són a més un testimoni de la diferència important en gastronomia que hi ha entre les diverses regions catalanes, i de la gran dificultat de trobar una terminologia estàndard en aquest camp. Alguns retrets, però, s'hi poden fer, com la discordança entre una i altra que mostren els mots *Rubiols* ("Plats i productes típics...") i *Robiolets* ("Sinònims i variants ..."); segurament la segona grafia és més adequada a la pronúncia general, atès que l'ètim de la paraula és incert. En qüestions de grafia, també és discutible el *Tombet*, dit pertot *tumbet*, i seria preferible *pelaia* (< PELAGICA) a *Palaia*; igualment, les grafies *ametlla* i *guàtllera* no reflecteixen les variants mallorquines, ben legítimes, *ametla* i *guàtlera*; *fessols* i *fava perada* pareixen una simple errada d'impremta. Quant a les variants proposades, *fregida* és tan irreal com *Freginada* (la forma mallorquina és *fritada*) i *porc singlar* és ben sobrerera. Finalment, sembla prescindible el castellanisme *Amargos*, perfectament substituït per *Panellets*, i és innecessària l'addició de *llobina* i *llop*, sent *llobarro* també denominació mallorquina.

J. ROSSELLÓ LLITERES, *Diccionari de la menestralia llatí-català*. Palma de Mallorca, Arxiu Diocesà de Mallorca, 1991.

Fulletó d'equivalències llatí-català, de només 8 pàgines sense numerar (de 24 x 17 cm), de termes referits sobretot a la menestralia, però també a altres estaments ciutadans de l'edat mitjana. Sense cap pretensió filològica o lexicogràfica, hi manca qualsevol informació gramatical.

M. MASSUTI, *Glossari de terminologia pesquera*. Palma, Conselleria d'Agricultura i Pesca, 1991.

No és aquesta una vertadera obra lexicogràfica, sinó més tost una espècie de "guia

informativa" sobre la pesca a les Balears presentada per orde alfabètic d'uns termes fonamentals. Així, al costat d'entrades d'interès lingüístic (*abissal, anòxia, anticicló, aqüicultura, arqueig, astacicultura, balisa balisament, batimetria, batipelàgic...*), n'hi ha d'altres d'interès sobretot cultural (*administració de l'aliment en cultius, alimentació en cultius (pinsos composts), arts d'arrossegament, autòtrofs vegetals, avaluacions d'estocs...*) i una gran majoria d'informació jurídica, burocràtica o administrativa (*acta d'infracció, administracions pesqueres, aigües interiors, ajudantia de Marina, ajudes a l'aqüicultura, Alcúdia (Confraria d'Alcúdia), associació d'armadors de vaixells de pesca...*). Com és lògic, als articles hi falta qualsevol informació complementària gramatical. Té un interès (socio)lingüístic, així i tot, l'article *normalització lingüística*, que reproduïx el decret 65/1989, del 22 de juny, del Govern Balear, pel qual es regula i es normalitza la nomenclatura popular de les espècies marines amb interès pesquer a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

B. PALOS I VADELL: *Recull de terminologia muntanyenca relacionada amb l'excursionisme*. Palma, Ed. Moll, 1992 (2a). (1a ed., Conselleria de Cultura, Educació i Esports Ed. Moll, 1991.)

Recull de termes i expressions que un excursionista necessita saber per a caminar per les terres catalanes: accidents geogràfics, fenòmens atmosfèrics, esports de muntanya, construccions rústiques tradicionals... Seguint el seu propi criteri, ben fonamentat, l'autor ha fet la selecció a partir de dues obres magnes de la lexicografia catalana: el DCVB i la GEC. No s'ha acontentat, però, de copiar simplement els articles d'aquestes obres, sinó que quan li ha semblat convenient hi ha afegit exemples i explicacions propis, o ha simplificat les definicions. Encara que a vegades hi trobam noms definits amb termes que no són al *Recull* (vegeu, per exemple, *llenegada, llenegadís*), altres hi trobam comentaris sobers i/o inexactes (per exemple: *Tarda f castellanisme...*), i altres equivalències que, per a un mallorquí, no són ben encertades (com "*Mac m Còdol*"; a Mallorca un *mac* és una pedra de la mida, més o menys, del puny, no necessàriament arrodonida per l'aigua), en conjunt és un recull útil que pot ajudar molt a recuperar els termes adequats en el coneixement del paisatge terrestre. Una bona col·lecció d'il·lustracions hi ajuden molt, a aquesta finalitat.

SEMINARI PERMANENT DE CIÈNCIES SOCIALS DEL CEP DE PALMA DE MALLORCA, *Vocabulari bàsic de la Reforma*. Centre de Professors de Menorca, 1992.

Com el *Glossari de terminologia pesquera*, més que una obra lexicogràfica és una introducció als conceptes nous aportats per la reforma de l'ensenyament primari i secundari. Els articles tenen tots, en aquest sentit, un plantejament tècnic, amb explicacions llargues i esquemes i diagrames il·lustratius. L'únic valor lingüístic que comporta és l'intent de fixació d'una terminologia adequada a les noves formulacions didàctiques.

ABRINES, B., i altres, *Brulla. Vocabulari bàsic per al cicle inicial*. Palma, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1987.

ABRINES, B., i altres, *Canya. Vocabulari bàsic per al cicle mitjà*. Palma, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1988.

ABRINES, B., i altres, *Blat. Vocabulari bàsic per a l'ensenyament secundari obligatori*. Palma, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1990.

Són tres vocabularis "bàsics" per als distints nivells de l'ensenyança obligatòria, amb propostes didàctiques per als professors. Ofereixen unes llistes de termes, per camps conceptuals, sense cap tipus d'explicació o definició, amb els quals els mestres i alumnes han de poder treballar la llengua a cada nivell. El vocabulari és acompanyat d'il·lustracions, abundants i fonamentals per a la seva utilització a *Brulla*, reforçadores de la grafia a *Canya*, i útil complement a *Blat*. No entrarem a valorar els tres títols des del punt de vista didàctic, car no és aquest el nostre objectiu, sinó que farem algunes remarques sobre el contingut.

Fets per a les escoles balears, pareix que haurien de proposar sobretot les formes i variants autòctones (en els casos minoritaris de discrepància respecte als dialectes continentals) més que no altres de foranes. Això es compleix en molts de casos (per exemple, *mostel*, *escarabat*, *esclatasang* / *pebràs*, *garrova*, *nora*, *picapedrer*, *desset*, *devuit*, *denou...*) Però en molts altres hi trobam vacil·lació i, sovint, un oblit inexplicable de les maneres de dir illenques. Hi llegim, per exemple, *ametler* i *ametller*, *ametlat* i *ametllat*, *batle* i *batlle*, *espatlla*, *motlle*, *revetla*, *rotlo*, *vetlar* ...; *desbarat* és al costat de *dipositar* i *disfressa*; a "Canya" i "Blat" trobam *cua* exclusivament, que alterna amb *coa* a "Brulla"; hi ha *llenguado* en lloc del nom oficial balear *palaia*, *blat de moro* per *blat de les Indies* / *blat d'India* o *dacsa*, *peixateria* hi fa oblidar *pescateria*... *Calàpet* alterna amb *gripau*, *aiguamoll* amb *albufera*, *nívol* amb *nigul*, *pepa* amb *nina*; *nina*, *boixa* i *filleta* amb *nena*, *mostatxos* amb *bigotis*, *granera* amb *escombra*, *poal* amb *galleda*... L'*espalmador* només hi és com a objecte per a "espolsar", mentre que per a "pentinar" o "netejar-se les dents" cal usar el *raspall*. *Calces* es dona com a sinònim de *mitges* i de *bragues*. En canvi, alguns mallorquinismes s'imposen a les altres illes (*granot*, *grampó*) i hi ha *gri* per *grill*, forma aquella tenguda sempre per no normativa. Finalment, no hi manca qualche castellanisme innecessari, com *cutxilla* i *empotrat/ada*; o qualche ultracorrecció, com *fava pelada*.

P. TOMAS PALMER, G. VICENS MIR, *Diccionari de biologia general*. Universitat de les Illes Balears Conselleria de Cultura, Educació i Esports. [En premsa].

Recull exhaustiu de termes de biologia, definits i traduïts al castellà, útil tant per als ensenyants de nivells secundari i superior, com als mateixos alumnes, com als traductors i correctors que treballen en aquest camp, com a qualsevol investigador i estudiós que en pugui fer ús.

Pel seu caràcter estrictament tècnic, no aplega sinó els termes cultes propis del llenguatge científic, per la qual cosa hi són pràcticament absents termes corrents a la llengua col·loquial, no havent-se hagut de plantejar, doncs, els autors la necessitat de tria entre diversos possibles

sinònims dialectals. Així i tot, en les poques vegades en què veus populars han estat recollides com a termes precisos, els autors han mostrat la seva preferència pels sinònims o per les variants no balears si n'hi ha hagut, més concretament per les del català central, baldament aquelles siguin igualment acceptades per la normativa vigent. Així, *capgròs* per *granotet*, *cargol* per *caragol* i *cua* per *coa*. *Gavatx*, però, es posa com a sinònim complementari de *pap*.

2. Obres de caràcter enciclopèdic.

Gran Enciclopèdia de Mallorca. Volums I - X. Palma, Promomallorca, s/d.

Obra de caràcter purament enciclopèdic, sense pretensions de diccionari de llengua: "*és una obra de caràcter analític i d'àmbit local, ordenada alfabèticament, on s'ha donat entrada a les coses, fets i personatges més rellevants de Mallorca*" (I, 8). Respectant les normes gramaticals i ortogràfiques de l'I. E. C., acull les variants mallorquines tradicionals (per exemple, *ametler*, preferent a *ametller*), exceptuantne *bolletí*, substituïda normalment per *butlletí*. En toponímia, es permet la inclusió de formes dialectals no normatives, com "*Avenc de s'Aigo*", seguint un criteri que considerem discutible.

Conclusions

La primera conclusió que en podem treure és que la lexicografia catalana a les Balears ha estat a l'època moderna poc productiva, si n'exceptuam l'obra magna del *Diccionari Català-Valencià-Balear* i el recull monogràfic del *Glossari General Lul·lià*. No hi ha cap diccionari general amb pretensions normatives, i la seva absència ha estat suplida pels diccionaris bilingües de Francesc de Borja Moll, que durant anys han servit de pauta de correcció per a tots aquells qui es volien mantenir en la tradició literària balear.

Una segona conclusió és que tant les obres d'en Moll com els vocabularis més recents, ja sien terminològics ja sien amb finalitat didàctica (i prescindint dels que pretenen solament aportar algunes dades al coneixement dialectal), mostren una vacil·lació important a l'hora d'incorporar variants i mots o expressions particulars de les Illes, fins i tot en el cas que es tracti de formes explícitament o implícitament acceptades per la normativa. Aquesta vacil·lació, deguda, en el cas de Moll, a un excés de permissibilitat respecte a les variants illenques, mancat d'un criteri previ; i deguda, en els altres casos, a un exagerat i malentès respecte per la normativa, sovint identificada amb el català central, i també a un desconeixement real de les pròpies alternatives, és la causa d'incoherències importants en la presentació del contingut, amb la consegüent desorientació al lector o a l'usuari que això comporta. Només els *Vocabularis temàtics...* i el (*Nou*) *Vocabulari de barbarismes...* presenten, en aquest sentit, una definició ben clara cap a la recuperació de les maneres de dir autòctones de Mallorca, dins el respecte per la normativa catalana unitària.

Es pot dir que la lexicografia catalana moderna a les Balears espera encara l'obra nova,

metodològicament avançada, de plantejaments *nacionals* i sense complexos provincians. En aquest aspecte, sense menysprear l'aportació que per la seva sola presència representen, els *diccionaris, vocabularis* o *lèxics* existents no poden complir adequadament la funció d'eina útil per a la recuperació global de la llengua que, en aquests moments, també els és exigible. (6)

Jaume Corbera

NOTES

(1) "Vocabulario de las dicciones del léxico ibizenco que no tienen analogía ni semejanza con el castellano y su significado", inclòs a Arturo PÉREZ CABRERO, *Ibiza. Arte, arqueología, agricultura, comercio, costumbres, historia, industria, topografía. Guía del turista*. Barcelona, 1909; ps. 141153.

(2) *Nociones de lenguaje. Vocabulario Mallorquín-Castellano. Grado Preparatorio*. Libro del Alumno. Por Miguel PORCEL Y RIERA; Palma de Mallorca, 1921 (8a ed.; la primera, que no he pogut localitzar, deu ser de 1910/11). [N'hi ha una versió "*catalán-español*", de la qual conec la setena edició (Palma de Mallorca, 1931).]

Nociones de lenguaje. Vocabulario Mallorquín-Castellano. Grado Medio. Libro del Alumno. Por Miguel PORCEL Y RIERA; Palma de Mallorca, 1912 (2a ed.).

Els anys 30 encara es publicaren els següents:

Vocabulario para la enseñanza del castellano en Mallorca, arreglado por Un Maestro Nacional de Palma. Palma, s/d [1933].

Vocabulario Mallorquín-Español, redactado por Antonio VIVES GINARD. Palma, 1935.

(3) Baldament comparteixi els criteris exposats per Cabré-Lorente (1991: 3638) per a la consideració d'una obra com a "lexicogràfica", no he exclòs de la meva anàlisi alguns documents que, d'acord amb tals criteris, no hauria d'haver tengut en compte, tots els quals són fruit de la inquietud que durant aquest període s'ha manifestat per a conèixer i difondre els noms adequats als conceptes més diversos.

(4) A pesar dels dubtes raonables expressats per Mercè Lorente (1991), no em sembla desencertada la consideració dels vocabularis de barbarismes com a obres lexicogràfiques monolingües, perquè són fonamentalment repertoris de paraules usades parlant una llengua determinada i elaborats amb la mateixa tècnica que els diccionaris generals, encara que hi hagi la possibilitat, com en aquest cas, que el llibre inclogui una sèrie d'explicacions discursives sobre temes gramaticals.

(5) Vegeu altres característiques d'aquest diccionari a Beaulieu-Farriol-Rosés (1992).

(6) He d'agrair al Gabinet de Terminologia de la UIB, centre col·laborador del TERMCAT, la seva ajuda en l'arreglada de totes les obres ressenyades.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BEAULIEU, H.; FARRIOLS, A.; ROSÉS I ALBIOL, F. (1992), "Comparança de tres diccionaris bilingües", dins SOLA, J. (1992).

CABRÉ, M. T.; LORENTE, M. (1991), *Els diccionaris catalans de 1940 a 1988*. Barcelona, Universitat de Barcelona.

COLON, G.; SOBERANAS, A.J. (1986), *Panorama de la lexicografia catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

CORBERA POU, J. (1993), *La influència de l'italià i dels parlars sards i itàlics en les denominacions alguereses dels animals marins*. Dins "Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. AlacantElx, 914 de setembre de 1991", II, 513527. Montserrat, P. A. M.

HAENSCH, G. (1982), "Tipologia de las obras lexicográficas", dins HAENSCH, G.; WOLF, L; ETTINGER, S.; WERNER, R. (1982).

HAENSCH, G.; WOLF, L; ETTINGER, S.; WERNER, R. (1982), *La lexicografia. De la lingüística teórica a la lexicografia práctica*. Madrid, Gredos.

Lexicografia Catalana (I). Dins "Anthropos" 44 (1984), 2232.

LORENTE, M. (1991), *Funció lexicogràfica i contacte de llengües*. Dins "Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. AlacantElx, 914 de setembre de 1991." [En premsa.]

SOLÀ, J. (ed.) (1992), *Sobre lexicografia catalana actual*. Barcelona, Empúries.